

Sygn. akt II PK 180/11

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 12 lutego 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Jerzy Kwaśniewski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Roman Kuczyński

SSN Krzysztof Staryk

Protokolant Małgorzata Beczek

w sprawie z powództwa L. B. i M. P.

przeciwko Towarzystwu Ubezpieczeń /.../

o odprawę pieniężną,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 12 lutego 2013 r.,

skarg kasacyjnych powodów od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 16 grudnia 2010 r.,

oddala skargi kasacyjne.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 26 maja 2008 r., Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych /.../ zasądził od strony pozwanej /.../ na rzecz powodów: M. P. kwotę

1.470.000 zł. i L. B. kwotę 630.000 zł. tytułem odpraw wraz z odsetkami ustawowymi od dnia 2 lutego 2004 r. do dnia zapłaty; oddalił powództwo w pozostałej części (co do zasądzenia odsetek od dnia 30 stycznia 2004 r.) oraz orzekł o kosztach procesu i rygorze natychmiastowej wykonalności.

Sąd Okręgowy ustalił, że w dniu 27 czerwca 2002 r. powodowie zawarli z pozwaną umowy o pracę na czas nieokreślony od dnia 1 lipca 2002 r., z zastrzeżeniem, że będą one obowiązywać „nie krócej, niż do dnia 30 czerwca 2007 r.”. Stosownie do postanowień zamieszczonych w punkcie 9.5 umów o pracę, w przypadku rozwiązania umowy przez pracodawcę „przed upływem 30 czerwca 2007 r.” z powodu odwołania pracownika ze stanowiska, pracownikowi przysługiwała odprawa pieniężna w wysokości iloczynu miesięcy pozostałych do dnia 30 czerwca 2007 r. i przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia oraz premii liczonych za ostatnie 12 miesięcy. Odprawa miała być wypłacona w terminie 30 dni od dnia rozwiązania umowy o pracę. W punkcie 9.6. umów o pracę wymieniono okoliczności pozbawiające powodów prawa do odprawy. Jednocześnie strony zawarły umowy o zakazie konkurencji. Pismem z dnia 16 września 2003 r. pozwana wypowiedziała powodom umowy o pracę.

Przed Sądem Rejonowym w T. toczyło się postępowanie w sprawie z powództwa M. P. i L. B. o odszkodowanie z tytułu bezzasadnego wypowiedzenia umowy o pracę (sygnatura akt IV P .../03). Powództwo to zostało prawomocnie oddalone (Sąd drugiej instancji oddalił apelację powodów, a skarga kasacyjna powodów od tego orzeczenia została oddalona przez Sąd Najwyższy). Średnie wynagrodzenie powoda M. P. wynosiło 35.000 zł, a L. B. 15.000 zł. Wysokość odpraw liczonych od takich wynagrodzeń wynosi odpowiednio 1.470.000 zł i 630.000 zł.

Sąd Okręgowy uznał, że prawomocne oddalenie powództwa o odszkodowanie z tytułu nieuzasadnionego wypowiedzenia umowy o pracę „nie jest prejudykatem w niniejszym postępowaniu”. Naruszenia obowiązków pracowniczych będące podstawą rozwiązania umów o pracę z powodami nie wyczerpywały przesłanek pozbawiających powodów prawa do odpraw wymienionych w punkcie 9.6. umów o pracę.

Wyrokiem z dnia 29 października 2008 r., III APa .../08, Sąd Apelacyjny oddalił apelację pozwanej od wyroku Sądu pierwszej instancji oraz zasądził od niej na rzecz każdego z powodów kwoty po 4.500 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego za drugą instancję.

Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 8 marca 2010 r., II PK 249/09 (OSNP 2011 nr 17-18, poz. 225) - uwzględniając skargę kasacyjną strony pozwanej - uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego i przekazał temu Sądowi sprawę do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 16 grudnia 2010 r., III APa .../10, zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji w ten sposób, że oddalił powództwo oraz zasądził od każdego z powodów na rzecz strony pozwanej określone kwoty tytułem zwrotu kosztów procesu. Ponadto w wyroku tym Sąd Apelacyjny, uwzględniając wniosek strony apelującej o orzeczenie zwrotu spełnionych świadczeń, nakazał powodowi M. P. zwrócić pozwanej kwotę 1.470.000 zł brutto oraz powodowi L. B. zwrócić pozwanej kwotę 630.000 zł brutto w obu przypadkach z ustawowymi odsetkami od dnia 2 lutego 2004 r. do dnia zapłaty. W uzasadnieniu wyroku Sąd Apelacyjny w pierwszym rzędzie wskazał, że w pełni podziela wyjaśnienia interpretacyjne zawarte w wyroku Sądu Najwyższego II PK 249/09. Tak więc na podstawie art. 365 k.p.c. Sąd Apelacyjny przyjął, że jest związany ustaleniami i oceną prawną zawartą – w sprawie prawomocnie między stronami zakończonej – w wyroku Sądu Rejonowego w T. z dnia 27 maja 2005 r., sygn. akt IV P .../03. Ustalone prawomocnie między stronami przyczyny zgodnego z prawem i zasadnego wypowiedzenia powodom umów o pracę muszą być przyjęte w sprawie niniejszej i ocenione w świetle obowiązujących strony postanowień umowy o pracę, określających przesłanki pozbawienia prawa do odprawy.

Zgodnie z postanowieniami umów o pracę powodów prawo do otrzymania odprawy pieniężnej nie przysługuje między innymi, gdy pracownik został odwołany z pełnionej funkcji z powodu: rażącego naruszenia prawa przez pracownika (pkt 9.6.1.); istotnego naruszenia przez pracownika Statutu Spółki oraz niewykonania uchwały Walnego Zgromadzenia lub Rady Nadzorczej (pkt 9.6.2.); rażącego niedbalstwa pracownika w świadczeniu pracy powodującego poniesienie szkody przez pracodawcę (pkt 9.6.3.).

Sąd Apelacyjny uznał, że zachodzą powyższe trzy przesłanki warunkujące odmowę wypłaty powodowi odprawy.

Rażące naruszenie prawa przez pracownika, o którym mowa w pkt 9.6.1. umów o pracę, odnosi się do przepisów prawa pracy i obowiązków pracowniczych wynikających z umowy o pracę. Powodowie podlegali powszechnie obowiązującemu reżimowi prawa pracy, a nie pragmatykom służbowym. Pozbawienie pracownika prawa do świadczenia związanego z pracą (odprawy) w przypadkach rażącego naruszenia obowiązków pracowniczych jest „klasyczną sankcją prawa pracy” i nie pozostaje w sprzeczności z żadną zasadą współżycia społecznego. Nie jest bowiem na nią narażony pracownik należycie wykonujący swoje obowiązki pracownicze, a w każdym razie nienaruszający ich w sposób rażący. Uwzględniając wyjaśnienia interpretacyjne wynikające z wyroku Sądu Najwyższego II PK 249/09, Sąd Apelacyjny ustalił, że powodowie byli zobowiązani stosować się do zasad dyscypliny pracy, w tym do podpisywania list obecności i ewidencjonowania czasu pracy, czego nie uczynili. Pozwana kilkakrotnie wzywała powodów do podporządkowania się poleceniu podpisywania list obecności. Powodowie celowo i uporczywie uchylali się od tego obowiązku. Ponadto powodowie podejmowali działania – pomimo obowiązującej ich umowy o zakazie konkurencji - na rzecz przedsiębiorstwa konkurencyjnego spółki /.../; przedstawiali także na spotkaniach, w których uczestniczyli jej przedstawiciele założenia projektu autorskiego „optymalizacji finansów osobistych”. W ocenie Sądu Apelacyjnego wskazane okoliczności świadczą o rażącym naruszeniu obowiązków pracowniczych przez powodów (art. 100 § 1 oraz art. 100 § 2 pkt 1 k.p.) wskutek odmowy wykonywania poleceń przełożonych dotyczących pracy oraz nieprzestrzegania obowiązujących w miejscu pracy zasad dotyczących ładu i porządku pracy określonych w informacji zarządu Spółki. Powodowie naruszyli także obowiązek dbania o dobro zakładu pracy, chronienia jego mienia oraz zachowania w tajemnicy informacji, których ujawnienie mogłoby narazić pracodawcę na szkodę, w szczególności przez podjęcie działalności konkurencyjnej w postaci organizowania, bez zgody i wiedzy zarządu Spółki, spotkań rekrutacyjnych na rzecz innego podmiotu (art. 100 § 2 pkt 4 k.p.). Sąd Apelacyjny na podstawie powyższych ustaleń uznał, że występuje przesłanka

wyłaczająca prawo przyznania powodom odprawy określona w pkt 9.6.1. umów o pracę z dnia 27 czerwca 2002 r.

W ocenie Sądu Apelacyjnego została również spełniona druga przesłanka wyłączająca prawo do odprawy, o której mowa w pkt 9.6.2. umów o pracę powodów. Powodowie nie wykonali bowiem zobowiązania wynikającego z uchwały Rady Nadzorczej z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie rozpatrzenia i oceny raportu zarządu spółki z realizacji przez powodów powierzonych im obowiązków służbowych, przez złożenie raportu nie zawierającego informacji, do których przedłożenia zostali zobowiązani pismem zarządu Spółki z dnia 3 stycznia 2003 r.

Sąd Apelacyjny ustalił, że została również spełniona przesłanka wyłączająca prawo do odprawy, o której mowa w pkt 9.6.3 umów o pracę. Sąd Apelacyjny ustalił, że w sprawie IV P .../03 Sąd Rejonowy w T. przyjął jako rzeczywistą i konkretną podstawę wypowiedzenia powodom umowy o pracę z dnia 27 czerwca 2002 r. – rażące niedbalstwo w świadczeniu pracy powodujące poniesienie szkody przez spółkę polegające na nie doprowadzeniu do osiągnięcia maksymalnych wyników sprzedaży przez spółkę i grupę P. oraz niewystarczającym nadzorem nad sprzedażą osiąganą przez te spółki i rentownością ich sieci agencyjnej. Powodowie wykazali się rażącym niedbalstwem w świadczeniu pracy przez niewystarczający nadzór nad sprzedażą, spadkiem sprzedaży i wzrostem agentów nieaktywnych. Powodowie jako dyrektorzy do spraw sprzedaży i spraw rozwoju sieci byli zobowiązani w ramach swoich obowiązków pracowniczych do podjęcia działań, które zmierzałyby do osiągnięcia przez Spółkę jak najlepszych wyników sprzedaży i rozwinięcia sieci agentów; działań takich nie podjęli o czym świadczą niskie wyniki sprzedaży i sieci agentów za lata 2001 – 2002. Pozycja powodów w zakładzie pracy, uzyskiwane wynagrodzenie, zakres obowiązków świadczą o tym, że w sposób szczególny powinni oni wywiązać się ze swoich obowiązków pracowniczych, czego nie uczynili.

Rozpoznając wniosek strony pozwanej o zwrot zapłaconego i wyegzekwowanego świadczenia, Sąd Apelacyjny ustalił, że wniosek ten zasadnie obejmuje kwoty zapłacone powodom przez pozwaną: w stosunku do M. P. 1.470.000 zł, w stosunku do L. B. 630.000 zł – w obydwu wypadkach z odsetkami od tych kwot od dnia 2 lutego 2004 r. do dnia zapłaty. Kwoty te strona pozwana

zapłaciła powodom: M. P.: kwotę 2.042.539,59 zł przelewem z dnia 7 stycznia 2009 r. na rachunek bankowy powoda, kwotę 35.000 zł wyegzekwowaną od pozwanej na rzecz powoda przez Komornika Sądowego przy Sądzie Rejonowym /.../; L.B.: kwotę 875.374,11 zł przelewem z dnia 7 stycznia 2009 r. na rachunek bankowy powoda, kwotę 15.000 zł wyegzekwowaną od pozwanej na rzecz powoda przez Komornika Sądowego przy Sądzie Rejonowym /.../. Strona pozwana przedstawiła dowody na okoliczność spełnienia należności zasądzonych wyrokiem Sądu Okręgowego z dnia 26 maja 2008 r. (kopia listy płac, polecenia przelewów, zawiadomienia do Urzędu Skarbowego o kwocie wypłaconych zaległych wynagrodzeń, zarządzenia Komornika Sądowego o dokonanych wypłatach w sprawach Km /.../). Sąd Apelacyjny dopuścił dowód z przesłuchania powodów na okoliczności związane z zużyciem przez nich należności pieniężnych otrzymanych w wyniku spełnienia świadczenia. W ocenie Sądu, zeznania M. P. w zakresie, w jakim twierdzi, że będąc zaangażowany w działalność wielu spółek wykonywał te czynności charytatywnie nie są wiarygodne, gdyż są wzajemnie sprzeczne. Sąd oddalił wnioski dowodowe powodów o przesłuchanie świadków wymienionych w pismach procesowych z 15 listopada 2010 r. i 1 grudnia 2010 r., ponieważ uznał, że świadkowie zostali powołani na okoliczność wydatkowania przez powodów kwot pobranych odpraw „na cele niestandardowe”. Sąd odwoławczy nie podzielił zarzutu powodów, że zużyli korzyści uzyskane z tytułu wypłaty odpraw i że obecnie nie są z tego tytułu wzbogaceni. W ocenie Sądu Apelacyjnego, istnieją podstawy domagania się przez stronę pozwaną zwrotu kwot zasądzonych uprzednio prawomocnym wyrokiem. Według Sądu drugiej instancji, pomimo wykonania przez stronę pozwaną prawomocnego wyroku z dnia 29 października 2008 r., powodowie – reprezentowani przez profesjonalną kancelarię prawną – mieli świadomość możliwości wzruszenia tego orzeczenia w postępowaniu kasacyjnym, co rzeczywiście nastąpiło. Sprawa była sporna od samego początku i dotyczyła znacznych sum pieniężnych. Było więc wysoce prawdopodobne, że pozwana wniesie skargę kasacyjną od prawomocnego orzeczenia. Powodów nie chroni „dobra wiara” zużycia otrzymanych przedmiotowych świadczeń pieniężnych, powinni liczyć się z obowiązkiem zwrotu spełnionych i wyegzekwowanych świadczeń, w szczególności powinni powstrzymać się od dokonywania

ponadstandardowych wydatków. Sąd Apelacyjny ustalił, że powodowie otrzymując kwoty zasądzone wyrokiem Sądu Okręgowego z dnia 26 maja 2008 r., utrzymanego w mocy przez Sąd drugiej instancji, nie pozostawali bez środków pieniężnych, które mogliby przeznaczyć na zaspokojenie bieżących potrzeb. Powód L. B. wykonywał pracę na podstawie umowy o pracę do sierpnia 2010 r., a obecnie wykonuje zlecenie; jest współwłaścicielem kilku nieruchomości, posiada jednostki funduszy inwestycyjnych wyceniane na około 400.000 zł. Powód M. P. jest zatrudniony i jest udziałowcem kilku spółek; posiada ponadto majątek w nieruchomościach, jednostkach funduszy powierniczych około 250 – 300 tysięcy złotych. Powodowie twierdzili, że do dnia 6 listopada 2010 r. zużyli w całości kwoty pobranych odpraw w taki sposób, że aktualnie nie są już z tego tytułu wzbogaceni (między innymi na zagraniczne wyjazdy urlopowe, darowizny na rzecz bliskich oraz Kościoła). Jednak tak szybkiego rozdysponowania znacznych środków pieniężnych otrzymanych od strony pozwanej na wydatki luksusowe, ponadstandardowe – w ocenie Sądu Apelacyjnego – nie można określić mianem wydatków „pierwszej potrzeby”. Nie można zatem przyjąć, że kwoty te zostały wydatkowane w taki sposób, że powodowie nie są już wzbogaceni. Przedmiotowe środki zostały – zdaniem Sądu – jedynie rozdysponowane w różnych kierunkach po to, aby stworzyć wrażenie, że powodowie nie są już wzbogaceni. W świetle tych okoliczności wystąpiły więc - wynikające z art. 409 k.c. - przesłanki ku temu, aby powodowie zostali zobowiązani do zwrotu na rzecz pozwanej świadczeń uzyskanych na podstawie uchylonego już wyroku sądowego, pomimo ich rozdysponowania.

Powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego z dnia 16 grudnia 2010 r. powodowie zaskarżyli skargami kasacyjnymi. Obie skargi, sporządzone w formie jednego pisma procesowego, zawierają te same wymagane składniki (art. 398⁴ § 1 k.p.c.), w szczególności – takie same podstawy i ich uzasadnienie.

W ramach pierwszej podstawy skargi kasacyjnej (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.) zarzucono naruszenie:

1) art. 65 § 2 k.c. w związku z 300 k.p. „poprzez jego niewłaściwe zastosowanie i w konsekwencji błędną wykładnię art. 9.6.1, 9.6.2 i 9.6.3. umów o pracę powodów w myśl której, naruszenia przez powodów obowiązków

pracowniczych mogły być kwalifikowane jako rażące bądź rażące niedbalstwo lub też jako niewykonanie uchwały Rady Nadzorczej”;

2) art. 409 k.c. przez jego błędną wykładnię wskutek przyjęcia, że powodowie powinni w dalszym ciągu liczyć się z obowiązkiem zwrotu odpraw przyznanych im prawomocnym wyrokiem Sądu drugiej instancji;

3) art. 406 k.c. przez jego niezastosowanie i w konsekwencji pominięcie, że w efekcie zbycia uzyskanych części korzyści (odpraw) i uzyskania w zamian innych przedmiotów obowiązek ich zwrotu został zastąpiony obowiązkiem wydania tego, co w zamian tych korzyści powodowie otrzymali - wydania przedmiotów nabytych za środki pochodzące z otrzymanych odpraw;

4) art. 407 k.c. przez jego niezastosowanie i pominięcie, że wobec rozporządzenia środkami pochodzącymi z otrzymanych odpraw na rzecz osób trzecich obowiązek zwrotu tych środków przeszedł na te osoby;

5) art. 481 § 1 w związku z art. 455 k.c., przez zasądzenie odsetek za opóźnienie również za okres, w którym roszczenie o zwrot świadczenia uznanego za nienależne, nie było jeszcze wymagalne.

W ramach podstawy naruszenia przepisów postępowania (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.) zarzucono naruszenie:

a) art. 398²⁰ k.p.c. „poprzez nie zastosowanie wykładni prawa dokonanej przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 8 marca 2010 r., sygn. akt II PK 249/09 i niezbadanie ustaleń faktycznych Sądu Rejonowego w T., a przyjęcie związania nimi w niniejszej sprawie z punktu widzenia prawa do odpraw. W szczególności zaś na oparciu rozstrzygnięcia na twierdzeniach strony pozwanej zawartych w odpowiedzi na pozew w sprawie II PK 249/09, nie zaś o ustalenia faktyczne Sądu Rejonowego w tej sprawie oraz zaniechanie dokonania oceny, czy powyższe ustalenia faktyczne mogą być kwalifikowane jako rażące naruszenie obowiązków pracowniczych. Pominięcie wyrażonego w wyroku Sądu Rejonowego w T., a także w wyroku Sądu Okręgowego w K. z dnia 16 lutego 2006 r. (sygn. akt IX Pa .../05) oraz w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2006 r. (sygn. akt I PK 221/06) jednoznacznego stanowiska, że powodowie zobowiązani byli spełnić wymogi określone w uchwale Rady Nadzorczej /.../ z dnia 16 grudnia 2002 r. jedynie na

skutek wydania im takiego polecenia przez Zarząd Pozwanej i nie spełniając ich nie wykonali polecenia pracodawcy”;

b) art. 365 § 1 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez przyjęcie ustaleń odmiennych od okoliczności faktycznych będących podstawą rozstrzygnięcia Sądu Rejonowego w T. z dnia 27 maja 2005 r. (sygn. akt IV P .../03), w szczególności zaś poprzez przyjęcie za ustalone, że: - powodowie wyrządzili szkodę pozwanej /.../ polegającą na nie doprowadzeniu do osiągnięcia maksymalnych wyników sprzedaży przez Spółkę i grupę P.; - powodowie prowadzili spotkania rekrutacyjne na rzecz spółki F.; - niewykonanie przez powodów w całości polecenia zarządu spółki/.../ wyrażonego w piśmie z dnia 3 stycznia 2003 r. było niewykonaniem uchwały Rady Nadzorczej spółki;

c) art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c., a także art. 382 k.p.c. przez: - niewyjaśnienie w uzasadnieniu wyroku, na podstawie jakich dowodów Sąd Apelacyjny dokonał ustaleń sprzecznych lub wykraczających poza wiążące go ustalenia Sądu Rejonowego w T., a także dokonanie kwalifikacji prawnej zachowań powodów bez uwzględnienia całokształtu materiału zgromadzonego przez Sąd Okręgowy w G.; - nierozważanie i nie wskazanie w uzasadnieniu wyroku czy i w oparciu o jakie kryteria Sąd Apelacyjny przyjął, iż przypisane powodom naruszenia obowiązków pracowniczych powinno być kwalifikowane jako rażące; - brak wyjaśnienia w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, dlaczego Sąd Apelacyjny zasądził od powodów odsetki za cały okres od 2 lutego 2004 r. do dnia zapłaty;

d) art. 217 § 2 i 227 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez oddalenie zgłoszonych przez stronę powodową wniosków dowodowych na okoliczność sposobu wydania przez nich otrzymanych odpraw w oparciu o podstawę prawną nieznaną przepisom postępowania cywilnego i niewystępującą w przepisach prawa materialnego tj., iż zostały one wydane na cele niestandardowe.

Skarżący wnieśli o: I. uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i oddalenie apelacji Pozwanej Spółki /.../ w całości ewentualnie o: II. uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w całości i przekazanie sprawy temu sądowi do ponownego rozpoznania, III. zasądzenie od pozwanej kosztów postępowania na rzecz skarżących według norm prawem przepisanych.

Przy rozpoznawaniu skarg kasacyjnych wyłoniły się wątpliwości związane z istotnym zagadnieniem dotyczącym wykładni i odpowiedniego stosowania art. 415 w związku z art. 398¹⁵ § 1 in fine k.p.c. przy ponownym rozpoznaniu sprawy po uchyleniu wyroku sądu drugiej instancji w postępowaniu kasacyjnym (dotyczące także wykładni art. 338 § 1, art. 398¹⁶ i art. 398¹⁹ k.p.c.) i w związku z tym Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 10 lutego 2012 r. na podstawie art. 398¹⁷ § 1 k.p.c. odroczył wydanie wyroku i przekazał do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi Sądu Najwyższego następujące zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości: „czy w sprawie z zakresu prawa pracy, orzeczenie o zwrocie spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia pieniężnego w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie po jej przekazaniu do ponownego rozpoznania wskutek uwzględnienia skargi kasacyjnej, następuje wyłącznie na podstawie art. 398¹⁵ § 1 zdanie ostatnie k.p.c. w związku z odpowiednio stosowanym art. 415 zdanie pierwsze k.p.c., czy też mają zastosowanie również przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu (art. 405-414 k.c.)?”.

W uchwale siedmiu sędziów SN z dnia 11 lipca 2012 r., II PZP 1/12, Sąd Najwyższy powyższe zagadnienie rozstrzygnął w ten sposób, że „Przepis art. 415 zdanie pierwsze w związku z art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. nie stanowi materialnoprawnej podstawy roszczenia o zwrot spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia”.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

W każdej z podstaw skarg kasacyjnych przedstawione zostały osobne zarzuty do wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 16 grudnia 2010 r. w jego części rozstrzygającej o zasadniczym przedmiocie sprawy (powództwie) oraz w części rozstrzygającej – w trybie art. 415 w związku z art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. – wniosek strony pozwanej o zwrot spełnionego i wyegzekwowanego świadczenia. Z zachowaniem takiego wyodrębnionego porządku zakresu zaskarżonego wyroku i odpowiadających mu podstaw skargi, zostały one rozpoznane. W pierwszej kolejności Sąd Najwyższy rozpatrzył zarzuty procesowe (podstawy skarg z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.), które na zakwestionowaniu ustaleń faktycznych stanowiących

podstawę zaskarżonego wyroku opierały argumentację zarzutu niewłaściwego zastosowania art. 65 § 2 k.c. w związku z art. 300 k.p.

Pierwszy z zarzutów procesowej podstawy skargi kasacyjnej dotyczy naruszenia art. 398²⁰ k.p.c. stanowiącego o związaniu wykładnią prawa dokonaną w sprawie przez Sąd Najwyższy. Wbrew podniesionemu zarzutowi, Sąd Apelacyjny rozpoznając ponownie sprawę dokładnie i ściśle ustalił wykładnię prawa, której Sąd Najwyższy dokonał w wyroku z dnia 8 marca 2010 r., II PK 249/09 – czemu wyraźnie dał wyraz w uzasadnieniu swego wyroku.

Wykładni prawa, o której mowa w art. 398²⁰ k.p.c., w wyroku z dnia 8 marca 2010 r., II PK 249/09, dotyczą przedstawione w uzasadnieniu tego wyroku dwie kwestie prawne. Pierwsza, z uwzględnieniem art. 65 § 2 k.c., dotyczyła określenia znaczenia klauzuli „rażącego naruszenia prawa przez pracownika”, którą strony wprowadziły do umów o pracę (pkt 9.6.1. umów), jako jednej z przyczyn wyłączających prawo do odprawy pieniężnej. Ponieważ – w poprzednim wyroku – Sąd Apelacyjny wadliwie przyjął, że nie chodzi tu o naruszenie przepisów i obowiązków z zakresu prawa pracy, Sąd Najwyższy uznając taki pogląd za wadliwy, w szerokim wywodzie, wyjaśnił, że przesłankami wyłączającymi prawo do odpraw są okoliczności wiążące się z uchybieniami w zakresie świadczenia pracy przez pracownika (naruszenie obowiązków pracowniczych). Skoro celem umowy o pracę jest (między innymi) uregulowanie obowiązków pracownika to oczywiste jest, że postanowienia umowy o pracę należy interpretować jako dotyczące tych właśnie obowiązków, a nie obowiązków spoza treści stosunku pracy. Jeżeli więc, w punkcie 9.6.1. umów o pracę jest mowa o „rażącym naruszeniu prawa przez pracownika”, to należy przez to rozumieć naruszenie prawa pracy, a nawet ściślej naruszenie przez pracownika jego obowiązków wynikających ze stosunku pracy. Druga z kwestii prawnych, których „wykładnię” zawiera wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 marca 2010 r., odnosi się do zauważenia – również w opozycji do stanowiska poprzedniego wyroku Sądu Apelacyjnego – że moc wiążąca prawomocnego orzeczenia (art. 365 § 1 k.p.c.) zapadłego między tymi samymi stronami w nowej sprawie o innym przedmiocie polega na zakazie dokonywania ustaleń i ocen prawnych sprzecznych z osądzoną sprawą (art. 366 k.p.c.).

Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynika, - o czym już wyżej wspomniano -, że Sąd Apelacyjny przy ponownym rozpoznaniu sprawy dokładnie zastosował się do tez („wykładni prawa”) wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 marca 2010 r., II PK 249/09. Sąd Apelacyjny – jak to określił – oparł się na tej wykładni nie tylko dlatego, że jest nią związany z mocy art. 398²⁰ k.p.c. – ale także dlatego, że – w składzie rozpoznającym sprawę – w pełni ją podziela. Ze szczegółowego wyjaśnienia podstaw zaskarżonego wyroku wynika, że Sąd Apelacyjny nie tylko nie naruszył art. 398²⁰ k.p.c.; ale należałoby raczej zauważyć iż zastosowana, za Sądem Najwyższym, wykładnia prawa stanowi zasadnicze założenie rozstrzygnięcia sprawy. W kwestii wykładni woli stron umów o pracę w zakresie rażącego naruszenia prawa przez pracownika jako przyczyny wyłączającej prawo do odprawy Sąd Apelacyjny przyjął, zgodnie ze stanowiskiem (wykładnią) Sądu Najwyższego, że wskazaną klauzulę strony mogły odnosić wyłącznie do naruszenia należących do powodów obowiązków z tytułu pracy (w zakresie prawa pracy). Natomiast w kwestii znaczenia prawomocnego rozstrzygnięcia między stronami sporu w przedmiocie zasadności i zgodności z prawem wypowiedzenia umów o pracę powodom Sąd Apelacyjny, tak jak to wyjaśnił Sąd Najwyższy, uznał, że prawomocny wyrok wiąże strony w zakresie w jakim rozstrzygnął prawomocnie sprawę. Chodzi o moc wiążącą prawomocnego wyroku oddalającego powództwo powodów oparte na twierdzeniu o niezasadności i niezgodności z prawem wypowiedzeń umów o pracę. Wiążąca jest treść wyroku oddalającego powództwo i wiążące są ustalone przyczyny dla których sąd uznał, iż – wbrew podstawie faktycznej powództwa – pracodawca miał uzasadnione podstawy wypowiedzenia umów o pracę powodom i nie naruszył prawa, w szczególności wymagania ażeby oświadczenie pracodawcy o wypowiedzeniu wskazało skonkretyzowaną i prawdziwą przyczynę uzasadniającą wypowiedzenie (art. 30 § 4 k.p.). Wbrew twierdzeniom skarżących Sąd Apelacyjny należycie określił granice związania stron prawomocnym wyrokiem rozstrzygającym ich spór dotyczący tego samego stosunku pracy. W szczególności istotne jest to, że Sąd Apelacyjny związanie prawomocnym orzeczeniem łączył wyłącznie z przedmiotem tego orzeczenia i ustaleniami tego przedmiotu dotyczącymi. Zauważając – wbrew argumentacji przytoczonej w uzasadnieniu skargi – różnice przedmiotów sprawy poprzednio

między stronami prawomocnie zakończonych i sprawy niniejszej Sąd Apelacyjny nie poprzestał na ustalonych w tamtej sprawie zasadnych przyczynach wypowiedzenia umów o pracę, ale ustalone w tym przedmiocie fakty oceniał w świetle wymagań przedmiotowych sprawy niniejszej. Dotyczy to w szczególności ustaleń kwalifikujących naruszenia przez powodów ich obowiązków w zakresie stosunku pracy. Właśnie z tego powodu Sąd Apelacyjny, przyjmując ustalenia w sprawie już osądzonej, odpowiednio do jej przedmiotu, uzupełnił je własnymi ustaleniami. Rzeczą Sądu Apelacyjnego w niniejszej sprawie z powództwa powodów o odprawy była ocena czy ustalone fakty, które stanowiły podstawę oddalenia powództwa dotyczącego wypowiedzenia umów o pracę mogą być oceniane tak jak umówione przez strony przyczyny wyłączenia prawa do odpraw. Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynika, że Sąd apelacyjny zgodnie z art. 365 § 1 k.p.c., uwzględnił wiążące go ustalenia ze sprawy poprzednio między stronami prawomocnie osądzonej w granicach wiążącego go prawomocnego orzeczenia. Bezpodstawnie, nie zauważając powyższych dystynkcji, skarżący zarzucił przyjęcie w zaskarżonym wyroku, według skarżącego z naruszeniem art. 365 § 1 k.p.c., ustaleń odmiennych od okoliczności faktycznych będących podstawą prawomocnego orzeczenia. Zarzut ten jest w ogóle nieodpowiedni do wskazanego w nim art. 365 § 1 k.p.c., o ile na tej podstawie skarżący usiłuje kwestionować ustalenia Sądu Apelacyjnego przedstawiające przyczyny dla których Sąd ten uznał, że zachodzą określone w punktach 9.6.1., 9.6.2. i 9.6.3. umów o pracę sytuacje, które usprawiedliwiały umówione przez strony sankcje wyłączenia prawa do odpraw. Pomimo nieodpowiedniości między wskazanym przepisem (art. 365 § 1 k.p.c.) a argumentacją która miała uzasadniać jego naruszenie chociaż odnosi się do ustaleń poza granicami i mocy wiążącej prawomocnego orzeczenia należy zauważyć, że skarżący dla skuteczności podstawy procesowej skargi (art. 398³ § 2 k.p.c.) musiałby wykazać, że wskazane przez niego uchybienie mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy. Tymczasem uchybienie zostało nie tylko nietrafnie wskazane – o czym była mowa wyżej – ale nie łączy się ponadto z wykazaniem wymaganej możliwości istotnego wpływu na wynik sprawy. Można uznać za przekonywujący wywód zawarty w uzasadnieniu skargi wskazujący na to, że z ustaleń faktycznych prawomocnego wyroku w sprawie dotyczącej wypowiedzenia

umów o pracę trudno wyprowadzić ustalenie, że miała miejsce sytuacja określona w pkt 9.6.3. umów o pracę, to jest sytuacja rażącego niedbalstwa pracownika w świadczeniu pracy powodującego poniesienie szkody przez pracodawcę. Dotyczące tej kwestii ustalenia wiążącego sąd prawomocnego wyroku są nazbyt ogólnikowe, w szczególności nie obejmują faktów, które pozwalałyby na skonkretyzowanie owej szkody, co do adekwatnych okoliczności jej wyrządzenia, a przede wszystkim co do postaci samej szkody (np. jej rozmiaru). Jednakże ewentualna wadliwość ustalenia, że zachodzi sytuacja określona w pkt 9.6.3. umów o pracę nie mogła istotnie wpłynąć na wynik sprawy (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.), gdyż wynik sprawy byłby taki sam na podstawie pozostałych ustaleń Sądu Apelacyjnego. Do zastosowania sankcji wyłączenia prawa do odprawy wystarczyło zajęcie którejkolwiek z dwóch pozostałych przyczyn wyłączenia prawa do odpraw.

Bezzasadny jest kolejny zarzut procesowej podstawy skargi – naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. (w związku z art. 391 § 1 i art. 382 k.p.c.). Wbrew temu zarzutowi uzasadnienie zaskarżonego wyroku zawiera w stopniu wystarczającym dla dokonania oceny w postępowaniu kasacyjnym, wskazanie podstawy faktycznej i wyjaśnienie podstawy prawnej wyroku. Skarżący w uzasadnieniu postawionego zarzutu braków w uzasadnieniu wyroku odwołują się nie do tego czego w wyroku rzekomo nie ma, ale do własnych krytycznych ocen przedstawionych w uzasadnieniu wyroku ustaleń i ocen prawnych. Jednakże krytyka podstaw wyroku nie może stanowić argumentu, że naruszony został przepis, który określa co powinno zawierać uzasadnienie wyroku – jego skład. Jeżeli zaś skarżący twierdzi, że w uzasadnieniu brakuje jakichś wyjaśnień, to sam powołany brak jest wątpliwy, bo zasadza się na nieuprawnionych twierdzeniach jakoby zachodziła potrzeba wyjaśnień np. „na podstawie jakich dowodów dokonał ustaleń sprzecznych lub wykraczających poza wiążące go ustalenia Sądu Rejonowego w T”. Tak więc autor skargi najpierw werbalizuje swoją krytyczną ocenę podstawy faktycznej wyroku, że jest ona „sprzeczna i wykraczająca poza” aby następnie domagać się wyjaśnienia w uzasadnieniu wyroku nie tego co sąd ustalił ale tego, że ustalił źle. Zupełnie nieprzekonywujący jest zarzut jakoby uzasadnienie zaskarżonego wyroku nie zawierało niezbędnego wyjaśnienia ustalenia przez Sąd Apelacyjny, że „przypisane powodom naruszenia obowiązków pracowniczych winno być kwalifikowane jako

rażące”. Uzasadnienie wyroku, wbrew temu zarzutowi zawiera szczegółowe ustalenia dotyczące naruszenia przez powodów obowiązków pracowniczych wraz z analizą prawną obowiązków pracownika oraz ustalonych ich naruszeń w świetle wskazanych w wyroku przepisów prawa pracy i postanowień umów o pracę. Bezpodstawnie wreszcie zarzucili skarżący brak wyjaśnienia zasądzonych odsetek. Zarzut ten – o czym jeszcze będzie mowa przy rozważaniu zarzutów dotyczących orzeczenia nakazującego zwrot wypłaconych i wyegzekwowanych świadczeń – wynika z niezrozumienia zakresu orzeczonego obowiązku powodów.

Jedyny zarzut materialnoprawnej podstawy skargi w zakresie orzeczenia o głównym przedmiocie sprawy – naruszenia art. 65 § 1 k.c. w związku z art. 300 k.p. – przez jego niewłaściwe zastosowanie, oparty został na argumentacji (twierdzeniach), które należy uznać za niedopuszczalne – wadliwe konstrukcyjnie. Ta postać naruszenia prawa materialnego, stanowiąca podstawę skargi kasacyjnej (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), która polega na niewłaściwym zastosowaniu odnosi się do relacji między obu podstawami orzeczenia, które muszą być ze sobą spójne. Chodzi o „niewłaściwość” kwalifikacji subsumcyjnej ustaleń faktycznych stanowiących jedną podstawę zaskarżonego wyroku i zastosowanych przepisów prawa materialnego, stanowiących drugą (prawną) podstawę wyroku. W relacji tej muszą być rozważone nie jakieś inne okoliczności faktyczne i nie jakieś inne przepisy – tylko te, które stanowią podstawy orzeczenia. Tymczasem, wbrew tej zasadzie, skargi kasacyjne naruszenia art. 65 § 2 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie odnoszą nie do ustaleń faktycznych stanowiących podstawę zaskarżonego orzeczenia, ale do odmiennych od tych ustaleń, przez sąd niepotwierdzonych – twierdzeń strony skarżącej. Należy zwrócić uwagę, że przepis wskazany w skardze jako naruszony określa zasadę wykładni oświadczeń woli stron umowy, że w umowach należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na jej dosłownym brzmieniu. Nie ma niczego niewłaściwego w analizie treści przedmiotowych klauzul wyłączających prawo do odpraw na tle ustaleń co do obowiązków stron wynikających z umów o pracę i celów jakie z umowy i z tych klauzul miały wynikać. W szczególności z uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynika, że strony umów o pracę wyłączenie prawa do odpraw przewidziały między innymi w razie rażącego naruszenia prawa

przez pracownika, co odnosi się do naruszenia obowiązków w zakresie prawa pracy (obowiązków pracowniczych) i to naruszenia „rażącego” a więc poważnego i zawinionego przez pracownika. Analiza oświadczeń woli stron umowy jest spójna z okolicznościami jej zawarcia, statusem pracowniczym (obowiązkami) powodów, zamiarem i celem umowy. Uwzględnia więc wspomniane wyżej przesłanki wykładni oświadczeń woli określone w art. 65 § 2 k.c. Nieodpowiednie są natomiast – o czym była mowa – argumenty zawarte w uzasadnieniu skarg, które polegają na kwestionowaniu ustaleń faktycznych zaskarżonego wyroku, ustaleń, które dotyczą zawartych umów i to tylko pośrednio przez okoliczności obrazujące realizację umów.

Nieuzasadnione okazały się także obie podstawy skarg kasacyjnych w ich częściach dotyczących orzeczonego w zaskarżonym wyroku obowiązku powodów zwrotu wypłaconych im (częściowo wyegzekwowanych) przez stronę pozwaną świadczeń pieniężnych.

Zakres obowiązku zwrotu – określony w punktach 6 i 7 zaskarżonego wyroku - nawiązuje wprost do określenia zobowiązania powodów w wyroku Sądu Okręgowego w G. z dnia 26 maja 2008 r. zasądającego wówczas od pozwanego na rzecz powoda M. P. kwotę 1.470.000 zł. brutto wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 2 lutego 2004 r. do dnia zapłaty i od pozwanego na rzecz powoda L. B. kwotę 630.000 zł. brutto wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 2 lutego 2004 r. do dnia zapłaty. Uzasadnienie zaskarżonego wyroku zawiera wystarczająco jasne określenie takiego znaczenia określenia w zaskarżonym wyroku wymienionych w nim kwot „brutto z ustawowymi odsetkami od dnia 2 lutego do dnia zapłaty tytułem spełnionego i wyegzekwowanego świadczenia”. Wymienione kwoty dopiero razem z wymienionymi odsetkami tworzą ów tytuł spełnionego i wyegzekwowanego świadczenia. Sąd ustalił, że każdy z powodów uzyskał od pozwanego całe „pierwotnie” na ich rzecz zasądzone świadczenia i dokładnie w takim samym zakresie określił obowiązek zwrotu.

W świetle powyższego oczywiście bezpodstawne są zarzuty skarg kasacyjnych, tak z podstawy procesowej (naruszenia art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 i art. 382 k.p.c.) jak i z podstawy materialnoprawnej (naruszenia art. 481 § 1 w związku z art. 455 k.c.), jakoby Sąd Apelacyjny zasądził od powodów odsetki

za opóźnienie ze zwrotem nienależnego świadczenia. Takiego orzeczenia w zaskarżonym wyroku po prostu nie ma.

Pozostałe wskazane w skargach zarzuty materialnoprawnej podstawy skargi dotyczą określonych przepisów kodeksu cywilnego z zakresu bezpodstawnego wzbogacenia – błędnej wykładni art. 409 k.c. oraz niezastosowania art. 406 i art. 407 k.c.

Wyłonione na poprzedniej rozprawie wątpliwości czy do roszczenia restytucyjnego zgłoszonego w trybie art. 415 zdanie pierwsze w związku z art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. mają zastosowanie przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu wyjaśniła powołana na wstępie uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 2012 r., II PZP 1/12. Wymienione przepisy postępowania stwarzają procesową możliwość zgłoszenia i rozpoznania roszczenia restytucyjnego, jednakże nie określają jego materialnoprawnej podstawy. Ta ostatnia – tak jak w sprawie rozpoznawanej – może wynikać z kwalifikacji prawnej spełnienia lub wyegzekwowania świadczenia na podstawie prawomocnego wyroku, który został uchylony na skutek uwzględnienia skargi kasacyjnej (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.) według definicji świadczenia nienależnego ze względu na odpadnięcie podstawy świadczenia (art. 410 § 2 k.p.c.). Stosownie zaś do art. 410 § 1 k.p.c. do świadczenia nienależnego stosuje się przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu.

Stosownie do art. 409 k.c. obowiązek wydania korzyści lub zwrotu jej wartości wygasa, jeżeli ten kto korzyść uzyskał, zużył ją lub utracił w taki sposób, że nie jest już wzbogacony, chyba że wyzbywając się korzyści lub zużywając ją powinien był liczyć się z obowiązkiem zwrotu.

Dotyczący wykładni powyższego przepisu zarzut skarg kasacyjnych odnosi się do ustalenia zaskarżonego wyroku, że powodowie powinni liczyć się z obowiązkiem zwrotu świadczeń chociaż ich prawo do tych świadczeń zostało potwierdzone prawomocnym wyrokiem. W zarzucie skarg i jego argumentacji wskazuje się wyłącznie na to, że prawomocne potwierdzenie prawa powodów do świadczeń spełnionych (wyegzekwowanych) od pozwanego stanowi wystarczające wyłączenie możliwości uznania, że powodowie powinni liczyć się z obowiązkiem zwrotu tych świadczeń.

W przedstawionym stanowisku, co należy podkreślić, skarżący nie widzieli potrzeby uwzględnienia jakichkolwiek innych okoliczności sprawy; w ich bowiem ocenie sam fakt, że korzystali ze świadczeń prawomocnie na ich rzecz zasądzonych był wystarczający. Rozpoznając kwestię wykładni art. 409 k.c. w zakresie wynikającym z podstawy skarg kasacyjnych (por. art. 398¹³ § 1 k.p.c.) Sąd Najwyższy uznał że z przepisu tego nie wynika założona przez skarżących bezwzględna (bezwyjątkowa) jednoznaczność między uzyskaniem korzyści majątkowej zgodnie z prawomocnym wyrokiem a brakiem powinności liczenia się z obowiązkiem jej zwrotu w rozumieniu art. 409 zdanie drugie k.c.

Analiza rozpatrywanej relacji, z jednej strony przepisu prawa ujmującego swą hipotezę w formule abstrakcyjnej („powinien był liczyć się z obowiązkiem zwrotu”) z drugiej zaś, - konkretnego faktu (prawomocności wyroku) nie uzasadnia wniosku skarżących. Wystarczy chociażby zauważenie, że w przepisie, jego abstrakcyjnej formule mowa jest o powinności jako pewnym wyrażonym w zwrocie „niedookreślonym” stanie podmiotu (sytuacji podmiotowej) naznaczonym aksjologicznie co do obowiązku zwrotu. Natomiast w przedstawionym przez skarżących fakcie, jeżeli wyizolujemy go od innych okoliczności, pozostaje sytuacja ujęta bardziej przedmiotowo, a w każdym razie nie mówiąca bezpośrednio niczego o stanie świadomości i powinności wzbogaconego; prawomocność mogła być ustalona wadliwie i nie może być traktowana jako niepodważalny przejaw wymaganego stanu świadomości wzbogaconego, dotyczący sfery jego „powinności”. Prawomocny wyrok na pewno uprawnia do realizacji przyznanego prawa, ale nie wyłącza złej wiary uprawnionego. Trzeba przy tym pamiętać, że zła wiara tego, kto korzyść uzyskał w rozumieniu art. 409 zdanie drugie k.c., odnoszona jest do chwili wyzbywania się korzyści i do obowiązku zwrotu, a nie do stanu świadomości uzyskującego korzyść w chwili prawomocnego ustalenia do niej prawa.

Z powyższego wynika, że nie sposób rozwiązać rozpatrywane zagadnienie, jako pytanie z zakresu wykładni art. 409 k.c., które mogłoby być wyjaśnione w formule potwierdzenia lub zaprzeczenia. Oprócz powołanego przez skarżących faktu muszą być uwzględnione jeszcze inne okoliczności odpowiednie dla ustalenia, czy wzbogacony powinien był – w chwili wyzbywania się korzyści – liczyć

się z obowiązkiem zwrotu. Zagadnienie, bardziej nadaje się do analizy subsumcyjnej (zastosowania prawa), która bierze pod uwagę wszystkie istotne okoliczności stanu faktycznego, niż do oceny – jak to określili skarżący – z zakresu wykładni prawa z uwzględnieniem wyłącznie prawomocności wyroku.

Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku nie wynika też ażeby Sąd Apelacyjny nie dostrzegł istotnego znaczenia prawomocności uprawnień powodów do przedmiotowych odpraw. Konsekwencje w tym zakresie, z uwzględnieniem orzecznictwa Sądu Najwyższego (por. wyrok z dnia 25 stycznia 1971 r. (I CR 552/70, OSN 1971 nr 9, poz. 161, wyrok z dnia 23 czerwca 2005 r., II PK 288/04, OSNP 2008 nr 9-10, poz. 146, wyrok z dnia 4 kwietnia 2008 r., I PK 247/07, OSNP 2009 nr 17-18, poz. 223), można ująć jako uzasadnione co do zasady przyjmowanie, – tak jak domniemania faktycznego –, że strona, która uzyskała korzyść majątkową na podstawie prawomocnego wyroku nie musi wykazać (udowodniać), że zachodzi sytuacja braku powinności liczenia się z obowiązkiem zwrotu. Nie oznacza to jednak, że nie może być kwestionowana domniemana dobra wiara strony, której uprawnienie znalazło potwierdzenie w prawomocnym wyroku.

W zaskarżonym wyroku art. 409 zdanie drugie k.c. został zastosowany – o czym była już mowa – pomimo uzyskania przez powodów przedmiotowych odpraw zgodnie z prawomocnym wyrokiem. Sąd Apelacyjny ustalił bowiem, że powodowie wyzbywając się korzyści powinni byli liczyć się z obowiązkiem zwrotu. Ustalenie to z kolei stanowi kwalifikację ocenną, trafnie wywiedzioną z analizy istotnych ustaleń szczegółowych, które usprawiedliwiały ocenę złej wiary powodów w rozumieniu art. 409 zdanie drugie k.c.

Należy zwrócić uwagę na szczególność czy nawet wyjątkowość okoliczności, z których Sąd Apelacyjny wywnioskował swe zasadnicze ustalenia. Odnosi się ono w pierwszym rzędzie – o czym była mowa wyżej – do szczególnego znaczenia wyniku postępowania w sprawie z powództwa powodów przeciwko pozwanemu o ochronę przed bezprawnym i nieuzasadnionym wypowiedzeniem umowy o pracę.

W sprawie tej, prawomocnie zakończonej wynikiem dla powodów niekorzystnym, z ustaleniem zgodności z prawem wypowiedzenia umowy o pracę motywowanego między innymi rażącem naruszeniem obowiązków pracowniczych,

wiążące ustalenia prawomocnego wyroku były zasadniczo – co do faktów – podstawą ustaleń dokonanych w sprawie niniejszej, że zachodziły przyczyny wyłączające prawo powodów do odprawy. Jeżeli uwzględni się moc wiążącą wyroku wydanego w tej drugiej sprawie między stronami, to przekonujący jest wniosek sądu, że powodowie – mimo prawomocności wyroku Sądu Okręgowego w G. z dnia 26 maja 2008 r. – nadal powinni uważać, że prawo do spornych odpraw może być jednak uchylone w wyniku postępowania skargowego. Powodowie sami z racji swych kwalifikacji mają rozeznanie co od wykonywania prawa do zaskarżenia prawomocnego wyroku. Ponadto w obu sprawach korzystali z pomocy prawnej profesjonalnych pełnomocników i – jak to Sąd Apelacyjny określił - „było wysoce prawdopodobne, na granicy z pewnością, że strona pozwana wywiedzie skargę kasacyjną” i powstanie realna możliwość uchylecia wyroku uprawomocniającego ich uprawnienie do odpraw. Tymczasem – mimo tego, że chodziło o znaczne sumy, które mogły podlegać obowiązkowi zwrotu, zdecydowali się na szybkie „rozdysponowanie tych środków w różnych kierunkach, aby stworzyć wrażenie, że powodowie nie są już wzbogaceni”. Tak więc ustalone fakty szybkiego i niestandardowego „wyzbywania się” korzyści przez powodów, Sąd Apelacyjny uznał za przejaw świadomości powodów, co do grożącego im zwrotu korzyści i w związku z tym ich działania w złej wierze ażeby nie poddać się obowiązkowi zwrotu.

Nie ma potrzeby bardziej szczegółowej weryfikacji zasadniczego ustalenia Sądu Apelacyjnego, że zachodziły w sprawie wyjątkowe okoliczności pozwalające na ocenę, że każdy z powodów powinien liczyć się z obowiązkiem zwrotu, skoro argumentacja skarg nietrafnie – o czym była mowa wyżej – od oceny okoliczności sprawy (poza prawomocnością wyroku) się odżegnuje. Sąd Najwyższy uznał, że nie narusza art. 409 zdanie drugie k.c. zastosowanie tego przepisu w sytuacji gdy ten kto korzyść uzyskał wyzbył się jej, chociaż z okoliczności wynikało, że powinien być liczyć się z obowiązkiem zwrotu, pomimo prawomocnego wyroku stanowiącego podstawę korzyści.

Kolejny zarzut skarg dotyczył niezastosowania art. 406 k.c., chociaż powodowie część uzyskanych odpraw przeznaczyci na zakup rzeczy, np. samochodu. Według skarżących w zakresie, w jakim powodowie nabyli jakies przedmioty ich obowiązek restytucyjny zastąpiony został obowiązkiem wydania

nabytych przedmiotów. Powyższy zarzut nie jest zasadny przede wszystkim dlatego, że rozszerzony obowiązek wydania oprócz korzyści bezpośrednio uzyskanych także „wszystko co w razie zbycia, utraty lub uszkodzenia zostało uzyskane w zamian tej korzyści albo jako naprawienie szkody”, nie odnosi się do sytuacji, w której bezpośrednim przedmiotem wzbogacenia jest suma pieniężna, do której zastosowanie ma zasada nominalizmu określona w art. 358¹ § 1 k.c. Ponadto, według ustaleń zaskarżonego wyroku, powodowie wyzbywając się wzbogacenia działali w złej wierze. Dla takiej zaś sytuacji nie byłby aksjologicznie usprawiedliwiony pogląd, iż na podstawie art. 406 k.c. wzbogacony w złej wierze uzyskuje ochronę kosztem zubożonego. Art. 406 k.c. może być rozumiany jako przepis który – w każdym razie w przypadku złej wiary wzbogaconego – stwarza możliwość, a nie konieczność objęcia obowiązkiem wydania korzyści jej surogatów.

Ostatni z zarzutów materialnoprawnej podstawy skarg wskazuje na niewłaściwe niezastosowanie art. 407 k.c. chociaż bezpłatne rozporządzenie przez powodów częścią sum pieniężnych wypłaconych im odpraw na rzecz osób trzecich – w myśl powołanego przepisu – spowodowało przejście obowiązku zwrotu na obdarowane osoby trzecie.

Rozważając argumentację tego zarzutu należy zwrócić uwagę na to, że odnosi się ona do sytuacji faktycznej, tej samej, która podlegała subsumcji pod art. 409 k.c. Chodzi więc o darowizny, które powodowie dokonali z uzyskanych korzyści, będąc w złej wierze w celu wyzbycia się korzyści i spowodowania w ten sposób wygaśnięcia obowiązku zwrotu. Jeżeli zatem wskazana sytuacja faktyczna została objęta – jak to wyżej przedstawiono – odpowiednią normą prawną, to wyłączone jest zastosowanie innej normy prawnej, która – w tym wypadku powodowałaby konsekwencje sprzeczne z rezultatem ochrony zubożonego uzyskanym na skutek wykładni i zastosowania art. 409 k.c. Do tego co zostało już poprzednio wyjaśnione w zakresie przesłanek zastosowania w sprawie art. 409 k.c., można dodać, że przepis ten chociaż określa – od strony przedmiotowej – zakres obowiązku wydania korzyści, to adresowany jest podmiotowo do tego „kto korzyść uzyskał”. Bezpośrednim systemowo odpowiednikiem art. 409 k.c. jest więc w pierwszym rzędzie, bardziej niż art. 407 k.c. – art. 405 k.c. określający zasadę pełnego zwrotu korzyści majątkowej uzyskanej kosztem innej osoby bez podstawy

prawnej. Wykładnia systemowa z zaakcentowaniem aksjologii celów ochrony bezpodstawnie zubożonego bez premiowania wzbogaconego, który wyzbywa się korzyści w złej wierze przemawia za tym ażeby, w sytuacji takiej jak miała miejsce w sprawie – zbiegu zobowiązania pierwotnie wzbogaconego i zobowiązania obdarowanej przez niego osoby trzeciej – nie wyłączać możliwości zaspokojenia przez pierwotnie wzbogaconego. Stanowisko takie zostało przedstawione w tezie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 1997 r., III CKU 67/97 (OSNC 1998/4/72): „Rozporządzenie bezpodstawnie uzyskaną korzyścią na rzecz osoby trzeciej (art. 407 k.c.) nie zwalnia rozporządzającego od odpowiedzialności (art. 405 k.c.), jeżeli w chwili wyzbycia się korzyści powinien liczyć się z obowiązkiem zwrotu (art. 409 k.c.)”.

Nie mógł odnieść skutku zarzut procesowej podstawy skargi w zakresie orzeczenia restytucyjnego. W zarzucie tym wskazuje się na naruszenie art. 217 § 2 i art. 227 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. poprzez oddalenie dowodów (wniosków dowodowych) mających wykazać twierdzenie powodów, że wydali uzyskane korzyści.

Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynika, że Sąd Apelacyjny dokonał ustaleń faktycznych zgodnie z twierdzeniami powodów w przedmiocie którego dotyczyły wnioski dowodowe. Przyjmując, że powodowie zużyli wypłacone im odprawy w sposób jaki oni sami wskazali Sąd Apelacyjny ocenił te fakty w podstawie prawnej wyroku. Zachodziła więc, określona w art. 217 § 2 k.p.c. przyczyna pominięcia środków dowodowych, odnoszących się do okoliczności niespornych (dostatecznie wyjaśnionych), a w każdym razie nieprzeprowadzenie wskazanych dowodów nie miało wpływu na wynik sprawy (art. 398³ § 1 k.p.c.).

Skargi kasacyjne powodów nie mają uzasadnionych podstaw i dlatego podlegały oddaleniu (art. 398¹⁴ k.p.c.).

